

УДК 347.211(477)

В.ДУМА, *ад'юнкт* кафедри теорії держави і права
Київського національного університету внутрішніх справ України
В.ЦИМБАЛЮК, *кандидат юридичних наук*,
декан юридичного факультету Міжнародного економіко -
гуманітарного університету ім. акад. С. Дем'ячука

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ФОРМИ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

Анотація. Щодо особливостей окремих форм правозастосовної діяльності.

Однією із найбільш важливих умов розвитку Української держави є подальше зміцнення її правових засад. Реформи, що проводяться в нашій країні, вимагають вдосконалення її правової системи в цілому і правозастосовної діяльності зокрема. Ефективність перетворень, що здійснюються знаходиться в прямій залежності від якості застосування нормативно-правових приписів. Тому проблеми реалізації права, застосування його норм, виходять на перший план, привертаючи до себе пильну увагу юридичної науки і практики.

Незважаючи на те, що теоретичним проблемам правозастосування приділено досить значну увагу в сучасній юридичній літературі, питання форм здійснення правозастосовної діяльності до теперішнього часу залишається малодослідженим. Зокрема, це питання не освітлено в науковій монографічній літературі, а в більшості підручників та навчальних посібників з курсу теорії держави і права питання форм здійснення правозастосування не розглядаються і навіть не називаються [1, 2, 3, 4].

Завданням статті є розкриття особливостей окремих форм правозастосовної діяльності, що стане теоретичною основою подальших досліджень цієї проблеми.

У філософській літературі форма діяльності розглядається як спосіб організації, спосіб здійснення процесу чи явища [5. – С. 161]. Надаючи юридичний сенс цьому філософському поняттю, відомий юрист Є. Старосцяк форму діяльності визначає як дозволений чи урегульований правом спосіб діяльності органів управління в конкретній роботі [6. – С. 30]. Вбачається, що саме таке визначення у юридичному розумінні терміна “форма” дало підставу окремим авторам замість терміна “форма” вжити термін “спосіб правозастосування” [7. – С. 361]. Не вдаючись до тривалої дискусії та уникаючи полемізування з цього питання, на нашу думку, терміна “форма правозастосування” є більш прийнятним, ніж “спосіб правозастосування”, оскільки будь-яка управлінська діяльність взагалі, діяльність конкретного державного органу чи посадової особи зокрема складається із певних форм, кожна із яких об'єктивно виражена і відрізняється від інших.

При визначенні форм правозастосовної діяльності необхідно враховувати той факт, що кожен державний орган, посадова особа чи навіть громадська організація має свої специфічні завдання і відповідно шляхи їх розв'язання. При визначенні форм правозастосовної діяльності осіб, які наділені правом приймати правозастосовні рішення, на нашу думку, необхідно враховувати всю сукупність форм, які можуть використовувати суб'єкти правозастосування в процесі своєї діяльності. Разом з тим необхідно виділити основні з них, які є типовими та найбільш повно розкривають специфічні особливості цього процесу.

Такими формами, на нашу думку, є наступні:

- а) організаційно-розпорядча (оперативно-виконавча);
- б) правоохоронна;
- в) правосуддя (судова).

У перерахованих двох останніх формах правозастосування можна виділити ще одну форму – правозахисну. Виділяти ж правозахисну форму правозастосовної діяльності в якості самостійної, на нашу думку, є недоцільним, оскільки вона є одночасно складовою частиною як правоохоронної, так і судової форми правозастосовної діяльності.

Коротко охарактеризуємо кожен із зазначених форм правозастосовної діяльності.

Організаційно-розпорядча (оперативно-виконавча) форма правозастосовної діяльності поширена в діяльності виконавчо-розпорядчих органів держави і спрямована на вдосконалення структури державного апарату, координує діяльність різних ланцюгів апарату управління та сприяє розв'язанню конкретних питань господарського та соціально-культурного розвитку. При цій формі здійснення правозастосовної діяльності забезпечується виконання приписів норм права, які мають позитивний уповноважувачий характер, а за допомогою індивідуального правозастосовного рішення здійснюється позитивне (конструктивне) індивідуальне регулювання суспільних відносин. Завдяки цій формі забезпечується належна діяльність центральних органів виконавчої влади, об'єднань, підприємств, установ, здійснюється добір кадрів, розподіл матеріальних ресурсів, розв'язуються інші численні питання суспільного життя. При цій формі застосовуються регулятивні уповноважувачі норми конституційного, адміністративного (крім випадків вчинення адміністративних проступків), трудового, фінансового, цивільного та інших галузей права Української держави.

У зв'язку з широким обсягом сфери та багатоманітням кола питань, які вирішуються при організаційно-розпорядчій (оперативно-виконавчій) формі здійснення правозастосовної діяльності, можна виділити такі її наступні види: а) установче провадження; б) провадження по здійсненню оперативної діяльності органів управління; в) реєстраційні дії; г) розгляд справ і прийняття рішень, пов'язаних з реалізацією суб'єктивних прав громадян.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що під організаційно-розпорядчою (оперативно-виконавчою) формою правозастосування розуміється владна оперативна діяльність державних органів, посадових осіб та організацій в межах їх повноважень по реалізації уповноважувачих норм права шляхом створення, зміни та припинення правовідносин на підставі зазначених норм і з безпосередньо метою їх реалізації.

При характеристиці правоохоронної правозастосовної діяльності доцільно зазначити, що вона здійснюється державними органами і деякими недержавними організаціями та спрямована на охорону законності і правопорядку, захист прав та свобод людини, боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями. В минулому як вся правоохоронна діяльність, так і один із її різновидів – правозастосовна правоохоронна діяльність орієнтувались на боротьбу з правопорушеннями як явищем. В сучасний період, на нашу думку, така боротьба повинна вестись не з правопорушеннями як негативним явищем в суспільстві, а з конкретними видами правопорушень. Адже боротьба – це не мета, а один із методів правоохоронної діяльності. Відповідно мета правоохоронної правозастосовної діяльності – охорона прав та свобод людини і громадянина, контроль за відповідністю діяльності суб'єктів права юридичним приписам, за правомірністю здійснюваних дій, а в разі виявлення правопорушень –

вжиття заходів державного примусу до правопорушників, забезпечення призначеного покарання чи стягнення. Правозастосовні рішення при здійсненні правоохоронної форми правозастосовної діяльності приймаються на основі забороняючих та зобов'язуючих норм права та їх санкцій. Цей різновид правозастосовної діяльності здійснюється юрисдикційними органами, до яких належать органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, державного санітарного нагляду, митні органи, податкові інспекції тощо. Таку форму правозастосовної діяльності використовують також керівники державних органів, установ і підприємств з різною формою власності, застосовуючи дисциплінарні стягнення.

На підставі викладеного, можна дійти висновку, що правозастосовна правоохоронна діяльність це форма діяльності державних органів і окремих недержавних організацій, що спрямована на охорону законності та правопорядку, захист прав і свобод людини, боротьбу з правопорушеннями та розв'язання справ по них.

Важливою формою правозастосовної діяльності є правосуддя (судова форма). Згідно зі ст.124 Конституції України правосуддя в державі здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини що виникають у державі. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими для виконання на всій її території [8].

Правосуддя як форма правозастосовної діяльності характеризується рядом специфічних особливостей, які дозволяють виділити його в якості самостійної особливо значимої форми правозастосування.

По-перше, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, і ніякими іншими органами чи посадовими особами ця форма правозастосовної діяльності здійснюватись не може.

По-друге, здійснюючи правосуддя, суди виносять правозастосовні рішення у формі вироків чи судових рішень іменем України. Правозастосовні акти інших державних органів та організацій і установ з різними формами власності приймаються не від імені держави.

По-третє, зміст правосуддя становить розгляд у судових засіданнях адміністративних, господарських, цивільних справ стосовно спорів про права та інтереси громадян, громадських об'єднань, підприємств і установ з різною формою власності, а також кримінальних справ із засудженням осіб, винних у вчиненні злочину, або виправданням невинуватих.

По-четверте, розгляд справ у суді і прийняття правозастосовних рішень здійснюються в процесуальних формах, які чітко установленні законодавством для розгляду цивільних, господарських, кримінальних та окремих видів адміністративних справ.

Давши найбільш узагальнену характеристику основним формам здійснення правозастосовної діяльності, можна сформулювати наступне визначення цьому поняттю.

Форма правозастосування – це специфічна форма державної діяльності компетентних державних органів і посадових осіб, а також уповноважених на це недержавних та громадських організацій спрямована на виконання, використання та охорону і захист норм права, має об'єктивно виражений характер і направлена з урахуванням завдань і компетенції правозастосовувача на створення оптимальних умов для реалізації норм права.

Порушене в статті питання є досить актуальним та необхідним для подальших розробок теорії правозастосування, яка має важливе не тільки теоретичне, але й

практичне значення, особливо з урахуванням стрімкого оновлення національного законодавства України.

Використана література

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. – К., 1994. – 236 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. – Х.: Консум, 2001. – 655 с.
3. Теорія держави і права: Навч. посіб / За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова .- К.:Юрінком Інтер, 2003. – 368 с.
4. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підручник. – Львів: Новий Світ 2000, 2003. – 584 с.
5. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. К., 1973. – 600 с.
6. Старосьцяк Е. Правовые формы административной деятельности. – М., 1969. – 234 с.
7. Проблемы теории государства и права: Учебник / Под ред. С.С. Алексеева. – М.: Юрид. лит., 1987. – 448 с.
8. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141

~~~~~ * * * ~~~~~